

WERINON

UITGAVE VAN DE

HISTORISCHE KRING • NEDERHORST DEN BERG

SEPTEMBER 2008 • NR 68

Historische Kring Nederhorst den Berg

Bestuur	Voorzitter	J.E. Jansen, Dammerweg 15E 1394 GJ NdB, tel. 0294-254152
	Vice-voorzitter	H.J. Veldhuisen, J. van Ruysdaelstraat 1 1394 GH NdB, tel. 0294-253231
	Secretaris	A.M.E. Baar, Torenweg 9 1394 EA NdB, tel. 0294-251804
	Penningmeester	C. Schoordijk - Snoek, Vincent van Goghstraat 6 1394 BE NdB, tel. 0294-253119
	Ledenadministratie	M. Overmars, Turfstekerslaan 4 1394 KZ NdB, tel. 0294-254643
	Leden	J.F.A. Baar, Kerkstraat 6 1394 CX NdB, tel. 0294-254309 B.J.M. Hageman, Veenderij 32 1394 LB NdB, tel. 0294-253404

Redactie	G.J.M. Baar, Zoddeland 26 1394 KR NdB, tel. 0294-254368 T. Griffioen, Kuijerpap 6 1394 DA NdB, tel. 0294-254106 J.F.A. Baar, Kerkstraat 6 1394 CX NdB, tel. 0294-254309
-----------------	--

Computerassistentie	Theo van der Zee, Voorstraat 25 1394 CT NdB, tel. 0294-254515
----------------------------	--

Ontwerp omslag	Piet Griffioen
-----------------------	----------------

Lidmaatschap	€ 15,00 per jaar Bankreknr. 32.82.24.138 RABOBANK Nederhorst den Berg
---------------------	--

Informatie en documentatie	Donderdagavond van 19.30 tot 21.30 uur Sociaal Cultureel Centrum "SPOT", Blijklaan 1, Nederhorst den Berg
-----------------------------------	---

E – mail: HKNdB	bestuur@historischeckring.nl
Redactie	werinon@historischeckring.nl
Internetadres	www.historischeckring.nl
ISSN 1389-319X	

Niets uit deze uitgave mag, op welke manier dan ook, veelevoudigd en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van het bestuur.

september 2008, nummer 68

jaargang 18

opgericht januari 1988

Inhoud

Mededelingen en Berichten		2
60 Jaar bevrijding	<i>Vrienden van het plein</i>	6
Van de kaart	<i>Ruud Verkaik</i>	7
Boek-en-Berg, "De Vechtcommissie"	<i>Jan Baar</i>	9
Frankisch zwaard uit de slotgracht van Kasteel Nederhorst	<i>Anton T.E. Cuyssheer</i>	11
Kaart van het Hoogheemraadschap Rijnland	<i>Jan Baar</i>	13
Mijn jaren voor en op het eiland (2)	<i>Jan van der Meer</i>	15
De Juliana-Bernardboom en de Oranjevereniging	<i>Jan Baar</i>	20
Kaart van de Waterlinie in 1672	<i>Otto Haan</i>	27
Het Googpad: 30 jaar	<i>Els N.G. van Damme</i>	30
Een onbekende pastoor van het eiland: Martinus Breij	<i>Gerard Baar</i>	31

Foto omslag

Nederhorst den Berg, Gereformeerde School

MEDEDELINGEN EN BERICHTEN

PROGRAMMA 2008

• Zaterdag 13 en zondag 14 september 2008

Open Monumentendag. Gedurende het hele weekend zal de expositie 'Nederhorst den Berg vanuit de lucht' te zien zijn in het monumentale NERA-gebouw aan de Radioweg in de Horstermeer.

Ook archeologische vondsten van 'Venenburg' en uit de 'Willibrordkerk' staan daar uitgesteld.

Verder bestaat er de mogelijkheid op zaterdag een begeleide wandeling in het gebied rond de NERA of een fietstocht langs de monumenten van Wijdmeren te maken.

• Vrijdag 24 oktober 2008

Lezing door Drs. U.F. Hylkema uit Utrecht over 'De Vecht en Jaagpaden langs de Vecht'.

Aanvang 20.00 uur in de Bergplaats, Kerkstraat.

SCHENKINGEN

Schenkeningen, vervolg Werinon 67

Van Fr. Goos:

- Kaart Gemeente Nederhorst den Berg
- Wandbord NV Zeepfabrieken v/h De Haas en Van Brero, Apeldoorn
- 5 Stukken Condorzeep

Van A. Vendrig:

- Voorwaarden vergunning Ontgrondingswet verleend aan A.B.M., ingediende bezwaarschriften en verweer, 9 sept. 1983
- Bescheiden Handbalvereniging 'Nederhorst en Omstreken' 1984 - 1986
- Onderzoek naar een geschikte lokatie voor een ijsbaan in NdB, e.a. bescheiden, 1982 - 1984
- Nota betreffende het dempen van de Reevaart, 1953

Van M. Verheul:

- 12 Jaargangen Werinon
- 5 Foto's Nederhorst den Berg (G. Berk)
- 12 Foto's Frederik van Eeden c.s. en aanverwante zaken (G. Berk)
- 'Kasteel-Museum Sypesteyn' - Van Sypesteynstichting

- 20 Eeuwen Nederland. 'Strijd tegen het water' - Waanders
- 'De Ruyter' - Helderse Historische Vereniging
- 3 Kieslijsten voor de gemeenteraad NdB, 1953/1958/1962
- Wilsbeschikking Constantia J. A. Warin, 1900 (afschrift)
- Statuten der Vereniging voor Christelijk Volksonderwijs te NdB, 1939 (afschrift)

Van R. Kapenga:

- 'Het dorp van meester Kremer'. Wonen en werken in het Vechtplassengebied. ThemaRom
- 'De berg van Nederhorst'. Educatief programma voor groep 7 en 8 van de basisschool

Van G. Hagen:

- W.J. Rust - De Gooische Dorpen (1946). Heemschutserie
- Dr. R. van Lutterveld - Schoonheid aan de Vecht (1944). Heemschutserie

Van A. Cruysheer:

- 2 Romeinse scherven uit de 2de eeuw na Chr., lokatie Venenburg
- Loden munt 14de eeuw, lokatie Venenburg
- Archeologisch vondstmateriaal van de lokatie Venenburg
- Archeologisch vondstmateriaal van de lokatie Willibrordkerk

Van H. Pos:

- Tegeltje 'Kinderwerk' 1960-1985
- 5 Vaantjes Avondfietsvierdaagse ca. 1980
- Vaantje Buurt-Volleybaltoernooi, 1983

Van J.W. Leijenhorst:

- 6 Foto's van het plaatsen van de weerhaan op de Willibrordkerk
- Fotoverslag presentatie 'De Willibrordkerk door de eeuwen heen'

Schenkingen afgelopen periode (na Werinon 67)

- Cd met 59 foto's van de familie J. Hagen, Hinderdam – Nelly van Dijk-Hagen
- 2 Stukken zerk uit de Willibrordkerk, “D” en “K” – Willibrordkerk

- 1 Foto Spiegelpolder achter Dammerweg nr. 31 – A. Blom
- Distributiestamkaart Chr. W. Bornhijm, 1945/ Rijwielplaatje 1939/1940 – J. Schoordijk
- 7 Luchtfoto's Nederhorst den Berg – R. Kroon
- 1 Luchtfoto Spiegelpolder/foto Kuijerpolder met oude bebouwing op de voorgrond – A. Fortuin
- Boek Autorijschool Jac. v.d. Pas met pasfoto's (rond 1960) – H. Hageman
- Poster 'Nederhorst den Berg. Houdt het mooi' – A. Cruysheer
- Brief Burgemeester J.J. Schottelink Gzn (1882) – J. Goudberg
- 6 Nummers 'Nederpost' V.V. Nederhorst 2001/2005 – G. Baar
- Vijftig Jaren. Gedenkboek Koningin Wilhelmina 1898 – 1948 – Mevr. Gille, Amstelveen
- Beamer – A. Hageman
- 'Vecht en Dijk, van 'was' naar heden'. DVD – B. Hageman
- 14 nummers Werinon – J. de Groot

Van Jan Pos:

- 1 Beker 1ste prijs Allegorische optocht 1973
Bergse Speeltuinenvereniging (B.S.V.)
- 9 Vaantjes Wandeltocht B.S.V. 1967 – 1978
- 1 Medaille Wandeltocht B.S.V.
- 1 Balpen B.S.V. 1958 – 2008
- 2 Nota's (Panda / Gemeente NdB)
- 1 Pet B.S.V.

Van Marieke Verheul:

- Annelies Becker-Jordens – Een kabinet van Utrechtse gezichten
- H. Jongasma – Kastelen. Buitenplaatsen, tuinen en parken. Nederland, met 556 afbeeldingen
- L. van Ollefen / R. Bakker – De Nederlandsche Stad- en Dorpbeschrijver (1793, herdruk)
- Verjaardagskalender 'In de Gloriosa', Jan Veenman

LITERATUUR

Een nieuwe kijk op Floris V. Henk van Ginkel.

In: Villa Amuda, maart 2008.

Vestinglinies onder water. Harm Hoogendoorn / Joke Kramer

Fietsen en wandelen langs de Oude Hollandse Waterlinie (in de bibliotheek aanwezig).

Mooi van lijn en kleur. Lydia van Eyle / Alie Klap. De verdwenen streekdrachten van Eem tot Vecht.

NERA en de Horstermeer. Jan. E. Lamme. Een naoorlogs monumentaal gebouw in de verdrukking. In: TVE mei 2008.

Vergeten vliegtuigen. Anton T. E. Cruysheer. Luchtvaartarcheologie tussen Vecht en Eem. In: TVE mei 2008.

Een hoog papen-gehalte. Aukje Zondergeld- Hamer. Katholieken in Weesp onder een gereformeerd stadsbestuur (1577-1795). In: TVE mei 2008.

Archeologische vondsten in de Willibrordkerk te Nederhorst den Berg.

A.T.E. Cruysheer. In: Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap Niftarlake 2007. (NB: De inhoudsopgave vermeldt: *Archeologische vondsten in de Willibrorduskerk te Nigtevecht*!).

EXPOSITIES

Buitenplaatsen aan de Vecht. Nieuwe rijken in de 17^e en 18^e eeuw. Museum Maarssen.

Zie ze vliegen! Vogeldecoraties op een servies van Loosdrechts porselein. Kasteel-Museum Sypesteyn.

De boer op. Erfgooiers, hoeders van het landschap. Museum Hilversum, t/m 1 februari 2009.

HEKKEN LANGS DE VECHT

Na enig zoeken hebben we een exemplaar van het boek 'Hekken in Nederland' van Peter Meijer op de kop kunnen tikken. Het boek werd aanbevolen door de heer Lisman tijdens zijn dialezing 'Hekken langs de Vecht'. Op de titelkaft prijkt een afbeelding van het monumentale hek van kasteel Nederhorst (Zie Werinon 57, mei 2005). Behalve een beschrijving van dat hek staat in dit standaardwerk ook een foto van het hek van 'Schapendoorn' aan de Dammerweg 5 in Weesp/Weesperkarspel. Verder komen natuurlijk nog meerdere hekken uit de omgeving, met name in de Vechtstreek, ter sprake.

WIE WEET WIE EN WANNEER

De vier zegels met vissen hadden inderdaad met visvergunningen te maken. Ze werden geplakt op de vergunning, als er betaald was. Dank voor de reacties.

Deze keer geen nieuwe "Wie weet..."

BEZOEKTIJDEN WERKRUIMTE IN 'DE SPOT'

Op donderdagavond bent u van harte welkom in de 'Spot' van 19.30 uur tot 21.30 uur. Ook de eerste maandag van de maand staat de deur voor u open, van 14.30 tot 16.00 uur.

KOPIJ

Kopij voor het volgend nummer van Werinon voor 3 november 2008 inleveren bij de redactie.

60 JAAR BEVRIJDING

Vrienden van het plein

Vechtdijk Kleine Eiland.

Het gat in de Horn- en Kuijerpolder wordt gedicht. Dit was de eerste polder die droog kwam, op 14 juni 1945. Daarna volgden de Blijk-, de Spiegel-, en de Meeruiterdijkse polder en als laatste de Horstermeerpolder op 1 juli 1945.

VAN DE KAART

Ruud Verkaik

Deze foto van de School met de Bijbel is genomen net na de opening in 1926. Het bouwwerk had een grote kapconstructie en bijzondere raampartijen. Die grote daken waren voor die tijd heel gewoon; de oude Jozefschool en de Warinschool waren er ook van voorzien. De speelplaats werd omsloten door een fraai houten hek.

Voordat het pand er stond, was er heel wat afgepraat. In 1886 vond er tengevolge van de Doleantie een splitsing plaats in het hervormd onderwijs in ons dorp. Het Hoofd van de hervormde school, de heer J. van der Hoeven startte een gereformeerde school. Vijftien jaar later kon de Christelijke Nationale School aan de Dammerweg geopend worden. Tot die tijd kregen de leerlingen van deze gereformeerde school les in het houten kerkgebouwtje aan de Dammerweg.

Het enorme pand bood slechts plaats aan twee lokalen. Op de bovenverdieping woonde de hoofdonderwijzer.

Nadat besprekingen over het weer samengaan van de twee protestantse scholen op niets waren uitgelopen, werden er in 1923 verbouwplannen gemaakt voor de bestaande locatie. Ook deze plannen liepen op niets uit, zodat er uiteindelijk werd gekozen voor nieuwbouw. Twee oude woningen, waaronder die van de koster, werden gesloopt om plaats te maken voor de nieuwe school. De oude, nog bruikbare materialen, zoals de luiken werden bij opbod verkocht. Het geld kwam ten goede aan de nieuwbouw. De Gebroeders Verkaik werd het bouwen gegund en voor de som van f17.200,- konden ze aan de slag. De nieuwe school had ook twee lokalen, hoewel het gebouw doet vermoeden, dat er meer ruimte in was. Waarschijnlijk is de toestroom van leerlingen onderschat. Klas 1 en 2 krijgen al na enige jaren les in de ruimte achter de in 1937 geopende gereformeerde kerk naast de school.

De oude school met onderwijzerswoning werd, na slechts 24 jaar dienst gedaan te hebben, afgebroken en op de fundering verrees de nieuwe pastorie.

In 1968 gingen, na vele besprekingen, de beide scholen samen en verloor de School met de Bijbel haar functie. De twee schoolhoofden H. van Paasschen en H. J. Kalter konden beiden met pensioen en de heer Van Dijk werd benoemd tot hoofd van de fusieschool onder de naam 'Warinschool'.

De familie Van Dijk betrok tijdelijk de leegstaande school, tot de onderwijzerswoning aan de Overmeerseweg gereed was voor bewoning. In 1971 werd de school nog even in gebruik genomen als kleuterschool, totdat de nieuwe kleuterschool 'De Kleuterhof' in de Horn- en Kuijerpolder klaar was. Ook vonden drie klassen van de Jozefschool er in het schooljaar 1975/1976 onderdak, toen de nieuwe Jozefschool gebouwd werd.

Daarna werd er een nieuwe bestemming gevonden: brandweergarage. Het pand werd grondig verbouwd en aangepast. De voorgevel ging er uit, er kwamen drie grote deuren en het dakkapel ging eraf, kortom het hele aanzicht veranderde drastisch. In augustus 1978 kon burgemeester C. de Groot de nieuwe brandweergarage aan de Dammerweg openen. In de loop der jaren groeide de brandweer uit het pand. Het geheel is nu aan het zicht onttrokken, doordat er een hal voor geplaatst is. Dit is maar tijdelijk, want om aan de eisen van heden te voldoen is de brandweer op zoek naar een andere locatie. Het zal wel niet lang meer duren, of ook op dit historisch plekje zullen woningen verrijzen.

Dammerweg met Christelijke Nationale School.

BOEK-EN-BERG

Jan Baar

Stichting Commissie voor de Vecht en het Oostelijk en Westelijk Plassengebied.

Verslag over de jaren 1955-1956-1957.

De Stichting, tegenwoordig ook wel 'Vechtplassencommissie' genoemd, werd in 1936 opgericht met de doelstelling *'het behouden, bevorderen en behartigen van de natuurlijke en culturele rijkdom en schoonheid van Vecht en Plassen'*.

In de 'Inleiding' stelt de Commissie, dat het behouden vaak op onoverkomelijke bezwaren stuit en dat het bevorderen moeilijk is, *'zodat het behartigen wel het grootste deel van onze taak vormt.'*

Op 10 mei 1957 bezochten bestuur en werkc comité vele objecten in het werkgebied. In Nederhorst den Berg bekeken de heren het kasteel Nederhorst en de pas gerestaureerde molen aan het Ankeveensepad.

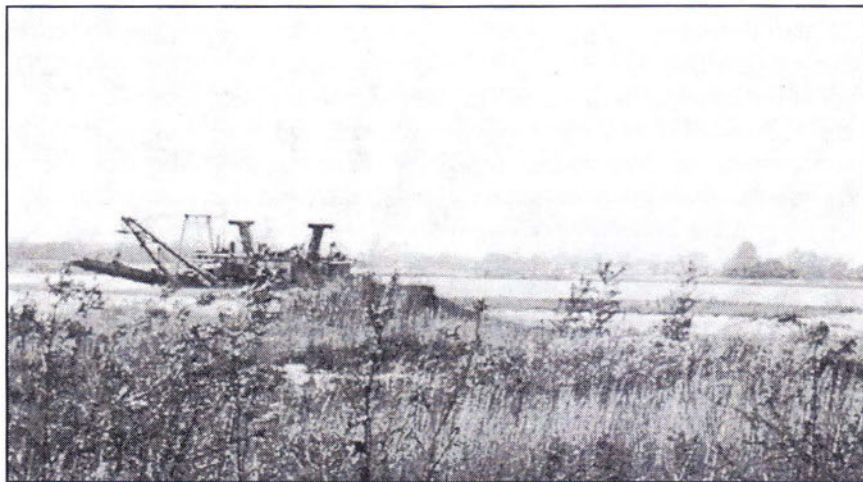
Op 16 juni van hetzelfde jaar organiseerde de commissie een excursie door de Vechtstreek in samenwerking met de Bond Heemschut. Allereerst werd het kasteel Zuilen bezocht, daarna de tuinen van de buitenplaats 'Vreedenhoff' bij Nieuwersluis, waarna de koffiemaaltijd gebruikt werd in Nederhorst den Berg.¹ Vervolgens werd het gezelschap ontvangen op het Muiderslot door de slotvoogd Ton Koot. Deze excursie kon als zeer geslaagd worden beschouwd, *'omdat hierdoor velen met de schoonheid van de Vechtstreek in contact werden gebracht.'*

Het **kasteel Nederhorst** krijgt de broodnodige aandacht in het verslag. De eigenaresse, de directie van de uitgeversmaatschappij 'Urbi et Orbi' te Amsterdam, gaf te kennen, dat het grootste probleem was een juiste bestemming voor het kasteel te vinden. Het kasteel en omgeving bevindt zich in een *'deplorabele toestand'*. Gelukkig kunnen enige hoogstnoodzakelijke herstelwerkzaamheden verricht worden met medewerking van Monumentenzorg: het dak kan waterdicht gemaakt worden, nieuwe ruiten ingezet en de leidekking van de toren vernieuwd.²

De eveneens hevig in verval geraakte **Stichts-Ankeveense molen** aan het Bergsepapad is aangekocht door de heer J.S.van Mesdag, die de molen zal restaureren, hetgeen *'door de gemeenschap op hoge prijs gesteld'* moet worden. Het polderbestuur van de Stichts-Ankeveense polder, het Rijk, de

Provincie en de gemeente Nederhorst den Berg zullen binnen hun mogelijkheden medewerking verlenen. Ook wordt een landschapsplan opgesteld voor de omgeving. De nabijliggende bunker zal helemaal gecamoufleerd worden. *'Een bijzonder woord van hulde is hier op zijn plaats voor hetgeen de heer Van Mesdag tot een verfraaiing van het landschap heeft bijgedragen.'*

Het **Fort Hinderdam** gaat een groene toekomst tegemoet. Het Ministerie van Defensie heeft het fort overgedragen aan de Dienst der Domeinen, die het in gebruik gegeven heeft aan 'Het Noord-Hollands Landschap', waardoor het als fraai begroeid punt behouden zal blijven.

Uitgebreid gaat de Commissie in op het **'Uitbreidingsplan in hoofdzaak'** voor Nederhorst den Berg. Vooral het landschappelijk aspect moet goed in de gaten gehouden worden. Het plan moet immers dienen als uitgangspunt bij het verlenen van toekomstige zandwinningsconcessies. Het ziet er naar uit, dat ook de Blijkpolder ten prooi zal vallen aan de honger van de zandwolf, waardoor het Ankeveensepad zal verdwijnen en er een nieuw pad rond de grote plas aangelegd zal moeten worden. *'Onze commissie blijft in deze diligent'*, is het vaste voornemen.³

In het verslag krijgen vele aspecten van de Vechtstreek de nodige aandacht. Natuurlijk de traditionele aandachtspunten als de buitenplaatsen, kastelen, molens en bruggen, maar ook afvalwaterzuivering in het gebied van Vecht

en Eem, de militaire terreinen in Weesp, de rommelige Vechtoevers in Nigtevecht, de schoonheidsverordening van Vinkeveen en de woonschepen in de Vecht bij Vreeland. Het verslag besluit met een veldbiologische inventarisatie van het Zuidelijk Vechtplassengebied, Botshol en de plassen van Loosdrecht en Ankeveen.

'Wanneer wij, gekomen aan het einde van dit verslag, overzien hetgeen in de laatste jaren is behandeld, dan zijn wij verbaasd over het vele, dat in ons werkgebied aandacht verdient', is de slotconclusie van het Werkcomité.

1. *In Restaurant/Café/Bondshotel Van der Voorn, nu 't Spieghelhuys'*
2. *De heer J. Jonker kocht in 1960 kasteel Nederhorst en begon een grootscheepse restauratie*
3. *Het Ankeveensepad werd in 1971 doorbroken; de zandwinning in de Blijkpolder nam een aanvang*

FRANKISCH ZWAARD UIT DE SLOTGRACHT VAN KASTEEL NEDERHORST

Anton T.E. Cruysheer

In 1957 schijnt een vroeg-middeleeuws (500-1000 n.Chr.) zwaard te zijn opgebaggerd uit de slotgracht van kasteel Nederhorst. Er is een bron bekend waarin de archeologische vondst bekend wordt gemaakt:

'NEDERHORST DEN BERG (N.-H.). Uit de slotgracht van het kasteel werd een Frankische scramasax opgevist. Een gelaste breuk lijkt te wijzen op een secundaire ligplaats. J. A. BAKKER, Amsterdam (9-VII-1957).'

Helaas worden de vondstomstandigheden niet nader beschreven. Ook is voornamelijk niet bekend wat er met de vondst is gedaan. Een scramasax is een aan een kant snijdend groot mes met een lemmetlengte van circa 35 cm. In eerste instantie niet een echt heel indrukwekkend zwaard, maar het

schijnt wel een kort gevechtswaard te zijn dat in kundige handen behoorlijk gevaarlijk kon zijn (zie afbeelding).

Afb. Voorbeeld van een Frankische Scramasax uit de 7^e eeuw n.Chr. (bron: wikipedia).

De gedachte die zich opdringt is natuurlijk hoe deze vondst te Nederhorst den Berg terecht kan zijn gekomen. De gerepareerde breuk is op zich niet verwonderlijk, kapot materiaal werd in het verleden veelvuldig hersteld. De wijze waarop dit precies is gebeurd, is natuurlijk van belang, maar valt uit de tekst niet duidelijk op te maken. Is het een duidelijk recente ingreep of niet? Of dit nu wel of niet het geval is, in 1957 was de vroeg-middeleeuwse oorsprong van Nederhorst den Berg(Werinon) nog niet heel duidelijk. Tegelijk met het feit dat bij kasteel Nederhorst verder geen archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden, is het voorstelbaar dat het zwaard plaats-eigen is. Oftewel, afkomstig van (de omgeving van) de kasteellocatie. Niet ondenkbaar kan het kasteel zijn gebouwd op resten van een ouder – vroeg-middeleeuws – stenen verdedigingswerk.

Literatuur

Bakker, J.A., 1957. Nederhorst den Berg (N.-H.), In: Westerheem 1957, blz. 94.
http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Seax_with_replica.jpg

KAART VAN HET HOOGHEEMRAADSCHAP RIJNLAND

Jan Baar

Tijdens een bezoek aan het Stedelijk Museum 'De Lakenhal' in Leiden in april 2005 trof mij een kaart van het Hoogheemraadschap. Deze kaart op de wand van de Lakenhal, zaal 26, was de Kaart van het Hoogheemraadschap Rijnland, tweede druk. De eerste druk (anno 1647) was van Jan Jansz. Dou en Steven van Broeckhuysen, de tweede (anno 1687) van Johannes Dou en Zeger Wolfssen. Vanwege restauratieperikelen was de wandkaart in zaal 26 niet te kopiëren.

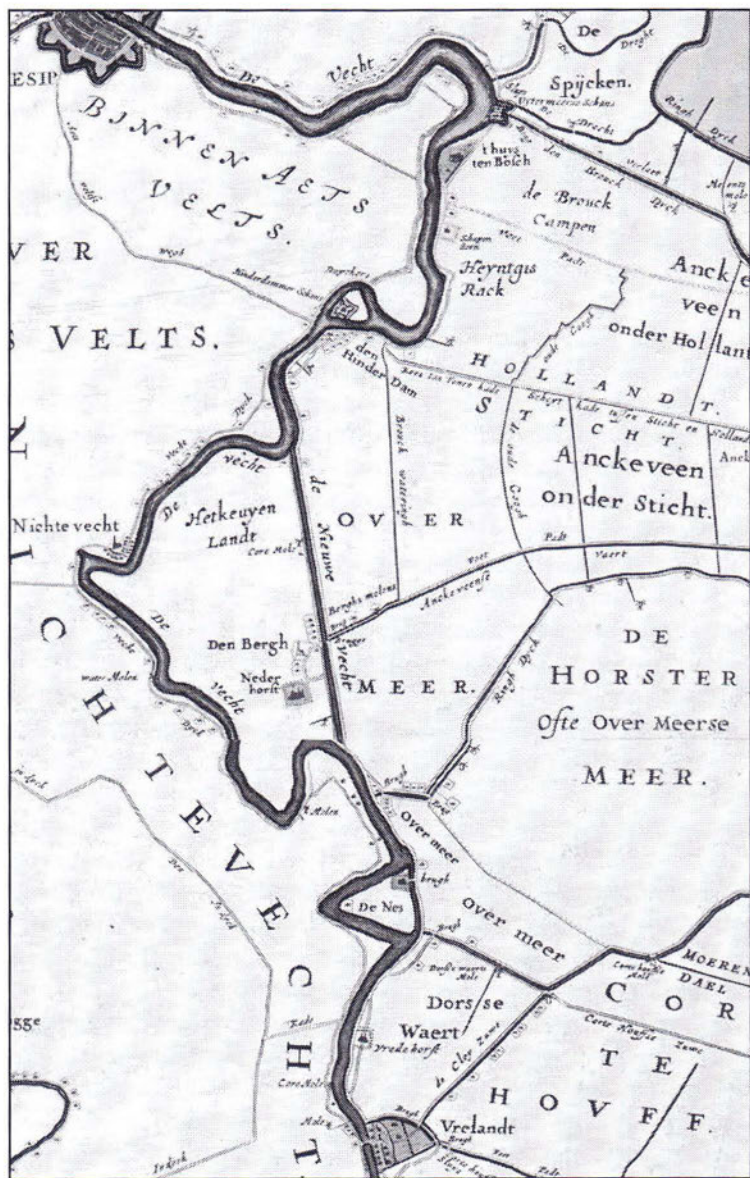
Het gebied van Nederhorst den Berg en omgeving stond er nog net op. Na enig zoeken kwam ik via het Hoogheemraadschap van Rijnland in het bezit van 2 detail-kaarten van de eerste druk van 1647 en van 2 van de derde druk van 1746, door Melchior Bolstra verspreid in een oplage van 650 exemplaren. Van de 12 atlasbladen laten deze 2 het meest noordoostelijke gebied zien. De drukken vertonen weinig verschil.

De Kees Jan Toonekade vormt de grens tussen Holland en 't Sticht, de 'Scheyt Kade tussen Sticht en Hollandt'. De oude Googh loopt van de Ringdijk van de Horstermeer naar de Broeckkampen en sluit aan op een voetpad, dat ten noorden van 'Schapendorn' in de 'Heyntges Rack' en ten zuiden van 't Huys ten Bosch' van de Vecht naar 'Anckeveen onder Hollant' leidt.

De Broekwetering in de Spiegelpolder is nog geheel aanwezig, over de verveningen maakt de kaart ons niets wijzer. Langs de 'Anckeveense vaart' loopt het voetpad van 'Den Bergh' naar 'Anckeveen onder Sticht'. Het gebied ten oosten en ten westen van de Anckeveensevaart wordt in het geheel met Overmeer aangeduid, evenals de Prutpolder. Dit is op meerdere kaarten gedurende een langere periode gebruikelijk.

Kasteel Nederhorst is een van de weinige kastelen en buitenplaatsen op deze kaart. De bebouwing van Den Bergh wordt maar summier aangeduid, Hinderdam, Vreeland en Nigtevecht komen er duidelijker vanaf.

Bruggen en molens zijn overal goed aangegeven op deze 'waterschapskaart', buitenplaatsen en kerken zijn hier van minder belang.

De 'Horstermeer ofte Over Meerse Meer' staat net niet helemaal op de kaart. De 'Cley Zuwe' loopt van Vreeland naar de Ringdijk van de Horstermeer bij de 'Cortehoefse Mole'. Het huis op De Nes is goed aangegeven, evenals 'Vrede horst' in de 'Dorsse Waert'. Het gebied van de Horn- en Kuijerpolder moet het doen met de naam 'Het Keuyenlandt' voor het hele gebied. De 'Core Mole' aan de Nieuwe Vecht is, evenals andere korenmolens, ook opgenomen.

Bolstra bracht weinig wijzigingen aan in de derde druk, alleen laat hij wat meer van de droogmakerijen zien. Een verwijzing naar de in die jaren al zeer beroemde buitenplaats Petersburg in het noorden van de Kuijerpolder blijft bijvoorbeeld achterwege.

De gehele kaart van het Hoogheemraadschap Rijnland in de Lakenhal is beslist de moeite waard om eens goed te bekijken.

MIJN JAREN VOOR EN OP HET EILAND (2)

Jan van der Meer

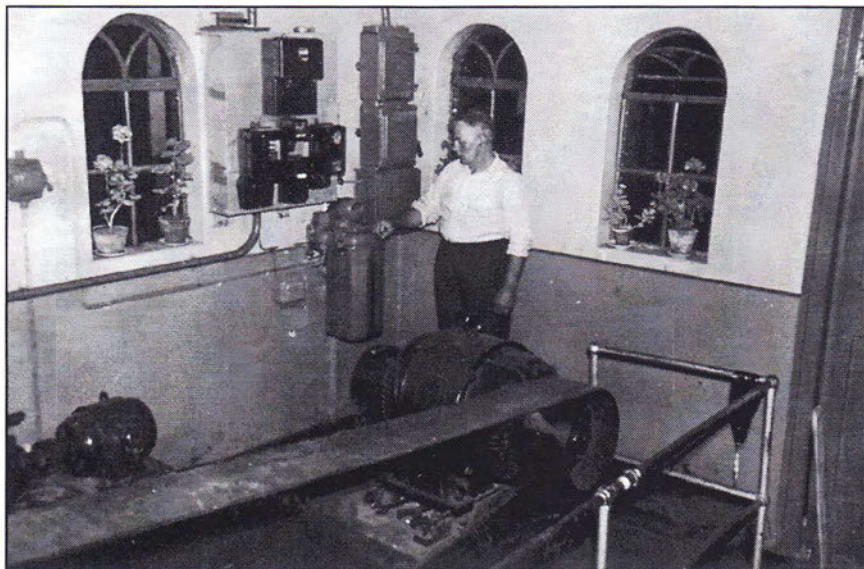
Het gemaal

De bediening van het gemaal was geen dagtaak. Mijn vader ging daarom werken bij de Amsterdamse Ballast Maatschappij, die voor de oorlog begonnen was met zandzuigen uit de Spiegelpolder. Er moest alleen gemalen worden als het polderpeil te hoog kwam, bijvoorbeeld bij overvloedige regenval. Het zomerpeil was 1.60 m. NAP.

Het gemaal bemaalde de Horn- en Kuijerpolder. Tot 1899 werd de Hornpolder apart bemalen door een watermolen. Daarna werden de twee polders samengevoegd. De scheiding tussen de twee polders werd gevormd door de Torenweg.

De eerste zes jaar, dat wij op het gemaal woonden, geschiedde de bemaling door een Kromhoutdieselmotor van 33 PK met centrifugaalpomp. Om de koude motor door zijn kompressie heen te krijgen bij de start was veel

kracht nodig. Het heeft mijn vader menig zweetdruppel gekost. Voordien moest de centrifugaalpomp vacuüm getrokken worden, zodat het water uit de polder opgezogen kon worden naar het hoger gelegen Vechtniveau .

Machinist Frans van der Meer (ca. 1965).

De schoepen in het slakkenhuis zorgden er daarna voor dat de waterstroom op gang bleef. Het kon gebeuren, dat afvalhout en ander vuil zich vast sloeg in de schoepen. Dan moest de pomp gedemonteerd worden. Daarbij werd mijn vader eens geassisteerd door buurman Piet Schoordijk en Jan Besemer, tuinder op het Kleine Eiland. Het grote vliegwiel dat op de as van de pomp gemonteerd diende te worden, bestond uit twee delen, je stond dan ieder aan een kant en draaide dan aan de binnenzijde de bouten vast. Jan draaide het wiel rond om te zien of het vrij liep van de betonvoet. Maar wat gebeurde er, Piet draaide mee omhoog, zijn broek was ter hoogte van zijn gulp vastgedraaid. Ik hoor mijn vader nog vertellen, dat Jan tegen Piet zei: 'Het is maar goed, dat je pietje er niet tussen zat'.

De dieselmotor werd om de twee of drie jaar door een monteur van de Kromhout uit elkaar gehaald en nagelopen. Ik werd dan met oude kleren aan met een kwast en een bak petroleum aan het werk gezet om onderdelen

schoon te maken. Ik vond het prachtwerk. Hoe mijn moeder mij weer schoon kreeg weet ik echt niet meer. Er werd toen, geloof ik, veel groene zeep gebruikt.

De oorlogsperiode

In de oorlog heeft er zich op het Eiland wel het een en ander afgespeeld. Er waren her en der onderduikers, waarmee toch het nodige risico genomen werd. Als men zich toen ten volle gerealiseerd had, wat er had kunnen gebeuren, als de Duitsers bijvoorbeeld een Duitse dienstweigeraar te pakken hadden gekregen.... En wat te denken van het onklaar maken en het afzinken van de schepen van schippers uit Maasbracht, zodat deze niet door de Duitsers gevorderd konden worden. Hun meubels stonden al die tijd bij ons op zolder. Zulke dingen werden natuurlijk laat in de avond geregeld, in het donker, als het spertijd was en je niet meer op straat mocht zijn.

Mijn moeder heeft vaak verteld, hoe ze in angst zat, als Pa voor zo iets onderweg was. Logisch, want in Nigtevecht zaten Duitsers, die soms met een roeiboot de Vecht overstaken en zo binnen konden stappen. Maar achteraf is er toch ook veel gelachen, bijvoorbeeld om het vervoer van een geslacht schaaap door het land in het donker. Waarbij dan iemand met het schaaap op zijn nek naast de plank in de wetering stond. Of om de door tante Cor onthoofde kip, die ontsnapte en zonder kop de perenboom in vluchtte.

Echt honger hebben we op het Eiland niet gehad in de oorlog. Natuurlijk werden de krieltjes in de schil gekookt, zodat je op je bord even het schilletje er af moest halen. Bij de haverpap moest je de harde pelletjes maar uit tuffen en van de gaarkeuken waren de bieten wel eens zuur, maar in de steden was het heel wat slechter. We hadden bij het gemaal zelf een tuin en bij Korver huurden we een stuk land, waar aardappels op verbouwd werden. Pa fokte zelf konijnen en maakte van dubbeltjesgaas een fuik om vis te vangen. Dat ging vooral goed als het gemaal draaide. Vooral toen na de bevrijding het water uit de polder in de Vecht werd gepompt visten we met een totebel bij de uitgang, waar het water in de Vecht uitstroomde. Dat ging helemaal reuzengoed en zo kon er nog wel eens een bord bijgeschoven worden.

Maar als mijn oom uit Utrecht met wat eten huiswaarts ging, dan moest er ook brandhout mee, want dat was daar haast niet meer. Pa moest hout hakken in het bos bij het kasteel en de hakers mochten de spaanders meenemen. Het was winter en met zus Jo ging ik naar het bos, waar vader de slee laadde, die op de Torenweg neerzette en ons de opdracht gaf om

flink door te lopen. Dat doorlopen had twee redenen: onder in de slee lagen ook wat stammetjes, wat niet mocht, en wij zouden warm blijven. Zo zeulden we de vracht brandhout naar huis en droegen, hoe jong we ook waren, ons steentje bij in de jaren, waarin het voor iedereen wat moeilijker was.

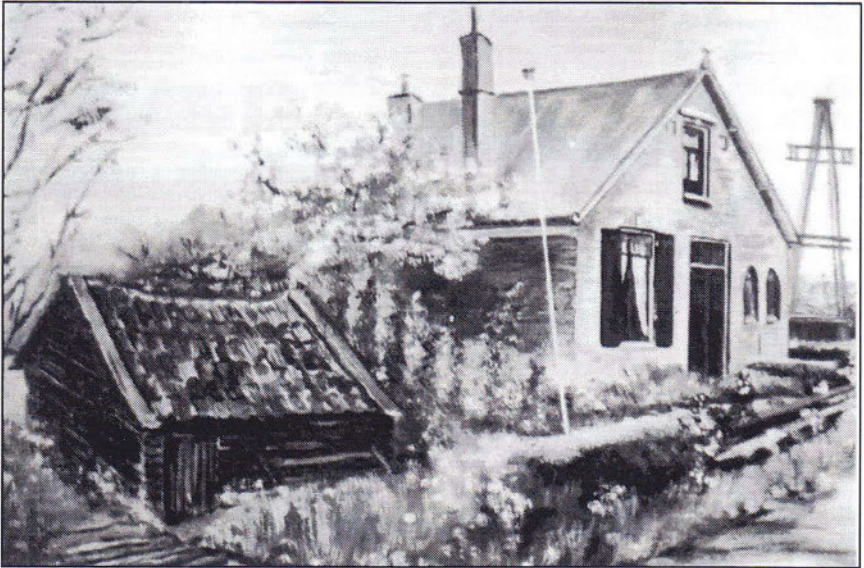
Zo rond de bevrijding wierpen grote bommenwerpers voedsel uit boven het westen van Nederland. Ik heb toen samen met mijn vader wel eens heel hard geroeid om wat binnen te halen, maar toen we er bijna waren, sprongen er een paar mannen in het water vanaf de weg bij de Overhoek en die waren ons voor. Wel viste Pa, toen hij in het donker van het dorp naar huis roeide, een blik met chocoladerepen uit het water, die Moe in de warme melk oploste, een echte traktatie.

Op het einde van de oorlog zou de oude diesel voor zijn grootste karwei geplaatst worden. Na het op twee plaatsen opblazen van de dijken op 25 april 1945 moest de polder drooggemalen worden. Op het Kleine Eiland, aan de kant van de Slotlaan, waar nu het fietspad langs de camping is en op het Grote Eiland tussen Petersburg (Van der Vliet) en Roozendaal (Weneker) waren grote gaten in de dijk. Wat voor een dag het was weet ik niet meer, maar wat ik wel weet is, dat we net op het land bij buurman Korver onze late aardappelen hadden gepoot. Mijn vader vond het zonde, dat die verloren zouden gaan en dus hebben we de poters er maar weer uitgehaald, want niemand wist hoe lang het zou gaan duren. Terug naar huis liepen we al door de plassen. Toen het water zo hoog was gestegen, dat we over het land konden varen, werd de roeiboort uit de Vecht over de weg gehaald om als watertaxi dienst te doen, als we naar het dorp moesten. Zo gingen we zondags ook naar de kerk Voor de wind maakten we zelfs gebruik van een primitief zeiltje, maar tegen de wind in was het trekken aan de riemen en opletten, dat je niet op een landhek voer, dat zich net onder de waterspiegel bevond.

Winter op het Eiland

De slee was in de winter vaak de vervanger van de roeiboort. We haalden er dan kolen mee bij Van Emmerik aan de Reeweg en drinkwater aan de overkant van de Vecht in Nigtevecht, als de Vecht weer eens dichtgevroren was. Dat ging niet altijd even gemakkelijk, want het ijs werd vaak gebroken door ijsbrekers, om een vaargeul open te houden voor vrachtschepen, die erdoor moesten om in Weesp of Muiden te komen. Dit tot ergernis van de mensen van de overhaal, die hun zelf gezaagde slop in een klap vernield

zagen worden. En ook niet tot vreugde van de schaatsenrijders, die hun geveegde baan zagen veranderen in losse schotsen. Die goeie ouwe tijd: 1942. Jo en ik in de slee, Moe erachter en pa op de schaats er voor, richting Weesp.

Eilandseweg 10 (schilder anoniem).

Tijdens zulke winters gebeurde er nog wel eens wat. Was het zomers al niet moeilijk om van de weg af te raken, als er sneeuw lag en bij gladheid, was het helemaal een ramp. Voor je het wist lag je plat of tussen de knotwilgen. Ik heb het gepresteerd om met de fiets te vallen op dezelfde plek als mijn schoonmoeder de avond er voor en zo de knoop van haar mantel mee te brengen, die ze bij het vallen verloren was. Ik wist, dat ze naar een verjaardag in Nigtevecht waren geweest. Dan maak je toch wel even een goeie beurt!

Op een avond stond er een vertegenwoordiger aan de deur. Hij was onderweg naar zijn klanten met zijn Volkswagen van de weg af gegleden. Daar sta je dan in een tijdperk zonder satellietverbinding. Maar dankzij een touw, een 2-en-3-schuif en een boom aan de overkant van de weg kwam hij toch ook weer thuis.

Zelf maakte ik het iets kouder mee. Als ik op de fiets uit Weesp kwam, haalde moeder me over met de roeiboot. Er was echter een sleepboot langs gevaren, waardoor er water over de stoep was gespoeld en aangezien het voor had zich direct een laagje ijs gevormd. Dus toen ik met mijn fiets de stoep op liep, lag mijn fiets zo aan de ene kant en ik aan de andere kant van de stoep in het ijskoude water. Eer ik goed en wel thuis was kon ik mijn broek recht overeind neerzetten. Mensen, die het ongemak van winter op het Eiland aan de lijve ook hebben ervaren waren zeker de postbode, de dokter en de vroedvrouw. Dokter Roelofsen koos, als hij in de winter bij ijs met de fiets van het Eiland kwam, liever voor de wetering dan voor de weg, ook al zakte hij er met zijn achterwiel doorheen.

(wordt vervolgd)

Deel 1 in Werinon nr.67.

DE JULIANA-BERNHARDBOOM EN DE ORANJEVERENIGING

Jan Baar

Op 7 januari 2007 was het precies 70 jaar geleden, dat de Juliana-Bernhardboom op het Achterdorp geplant werd bij gelegenheid van het huwelijk van Kroonprinses Juliana en Prins Bernhard von Lippe-Biesterfeld.

Het was de eerste officiële daad van de pas opgerichte Oranjevereniging

Een vorstelijke verloving

Onmiddellijk nadat op 8 september 1936 de verloving van Kroonprinses Juliana met de Duitse Prins Bernhard von Lippe-Biesterfeld bekend werd, barstte alom de feestvreugde los. De pers gaf met grote koppen en lange artikelen uiting aan een breed gevoelde blijdschap en dankbaarheid. Voor velen zal het een lichtpuntje in de crisisjaren betekend hebben. In ieder

geval voor de werklozen in het hele land; ze werden verblijd met een extra toeslag op de uitkering van maar liefst f 2,50.

In Nederhorst den Berg namen enige heren het initiatief tot het organiseren van een Oranjefeest. Met medewerking van gemeente-secretaris Verheul stelden de leden van de 'spoedcommissie', Gerard van der Voorn, Jan Snel Jr, Jacob Scherpenhuijsen en Chris Hageman een feestprogramma samen, waarin een defilé van de plaatselijke verenigingen door het dorp een belangrijke plaats innam. Dankzij de spontane medewerking van de verenigingen en het publiek werd dit initiatief een groot succes. Bij het gemeentehuis nam de burgemeester de felicitaties in ontvangst en werd de tekst van een felicitatietelegram aan het prinselijk paar voorgelezen.

Maar dit was nog niet genoeg, de vreugde was blijkbaar zo groot, dat na het spontane Oranjefeest nog een officieel feest georganiseerd werd op zaterdag 12 september. Op die dag vertrok Crescendo om 5 uur, na het spelen van het Wilhelmus, vanaf de brug voor een rondgang door het vlaggende dorp. Daarna stapten de muzikanten aan boord van een versierde schuit, gevolgd door twee schepen met de spelers van twee vreemd uitgedoste voetbalelftallen, voor een boottocht naar Overmeer en Hinderdam. Bij het terrein van VBO aan de Reeweg¹ werd tenslotte ontscheept. De gecostumeerde voetbalwedstrijd tussen de 'Studenten' en de 'Boeren' was een groot succes. Burgemeester Graaf Schimmelpenninck en zijn echtgenote waren mede getuige van deze vermakelijke sport-gebeurtenis. Na afloop scheepde iedereen zich weer in voor de tocht naar de Overhoek, waar de lampions ontstoken werden. Feestelijk verlicht voeren de schuiten in de schemering de Reevaart af, terwijl de muzikanten onvermoeibaar door-speelden. Aan de Voorstraat stapten de inzittenden aan wal en trok Crescendo, gevolgd en bekeken door vele vrolijke feestvierders, nog een keer door het dorp.

Onrustige volksfeesten

Al deze Oranjeblijdschap werd de aanleiding tot de oprichting van de Oranjevereniging, 35 jaar na het verzoek van 15 respectabele inwoners aan de gemeenteraad om hulp *'om een Volksfeest te organiseeren ter eere van onze geëerbiedigde Koningin Haar Verjaardag, en wel in laat van*

¹ Het voetbalveld van 'Volharding Brengt Overwinning' lag achter het bedrijf van aannemer Toon de Groot (nu Aannemersbedrijf De Groot, Reeweg 2b)

Augustus of in het begin van September'. De heren waren op dit idee gekomen 'na aanleiding van de goede afloop der Krooningsfeesten'.²

Het plein op het Achterdorp (1910). Hier werden in het verleden de Volksfeesten gehouden.

In het verleden hadden feesten in Nederhorst den Berg vaak een onrustig verloop en vonden er nogal eens schermspelingen en vechtpartijen plaats.³

In september 1898 vroeg de burgemeester assistentie aan de Rijksveldwacht bij de feestelijkheden rond de kro-

ning van Koningin Wilhelmina in verband met de vele moeilijkheden bij voorgaande festiviteiten. Het kroningsfeest was blijkbaar redelijk verlopen, want de Gemeenteraad kende de ordehandhavers bij het Inhuldigingsfeest een gratificatie van ieder f 4,-- toe.⁴ Verder gaf de gemeenteraad niet veel sjoege, voorlopig werd er niets van gemeentewege georganiseerd. In 1911 probeerde het bestuur van de RK Volksbond, Afdeling Nederhorst den Berg (met 103 leden), het nog eens. Voorzitter A.A. Hageman en secretaris J. Middelkoop richtten op verzoek van de ledenvergadering een adres aan de Gemeenteraad om 'stappen te doen om den verjaardag van H.M., onze geëerbiedigde Koningin voortaan enigszins feestelijk te herdenken'. 'Telkenjare', zo schreven zij in een toelichting, 'wanneer de dag is aangebroken dat onze geliefde Koningin hare Verjaardag viert en ons hart warm klopt van vreugde en opgewektheid en als het ware behoefte gevoelt dit ook uitwendig te laten blijken, dan hooren wij hier in onze gemeente de klachten van alle kanten, dat hier geen feest wordt gevierd, die klachten zijn zeker van diepgaande aard, immers een volk dat groote liefde gevoelt voor zijn Vorstenhuis is in onze tegenwoordigen tijd een waare uitzondering en is het

² SAGV GANdB. Ingekomen Stukken 1901, inv.nr 32

³ Zie: Jan Baar- De parochie H. Maria Hemelvaart van Nederhorst den Berg en Nigtevecht, pag. 33 'Onlusten en rellen'. In: Een kansrijk bestaan. (2000)

⁴ SAGV GANdB. Correspondentie 1898, inv.nr. 72

dan niet noodig, ja zelfs noodzakelijk dezen liefde te doen voortleven en aan te kweken bij het opkomend geslacht ... waarom zou Nederhorst den Berg niet op een passende wijze kunnen feestvieren. Wij zijn hier in het bezit van twee goedgeorganiseerden muziekkorpsen die zeker gaarne hunne medewerking willen verleen'.⁵ Veel directe gevolgen had ook dit verzoek niet, maar in de twintiger jaren organiseerde een Commissie van notabelen en gegoede burgers op of rond 31 augustus op verzoek van het gemeentebestuur feestelijkheden, die gefinancierd konden worden, dankzij giften van de bevolking.

Oprichting van de Oranjevereniging

Voor vrijdag 4 december 1936 werd door 9 leden van een voorlopige commissie een algemene bijeenkomst uitgeschreven in Café Bornhijm aan de brug. De oprichtingsvergadering werd geleid door burgemeester Graaf Schimmelpenninck.

Aan het begin van de bijeenkomst zongen de aanwezigen twee coupletten van het Wilhelmus. Daarna zette de voorzitter doel en werkzaamheden van een Oranjevereniging uiteen: voorbereiding en uitvoering van de feestelijkheden en het verzorgen van bewijzen van sympathie voor het koningshuis. Vervolgens werden de Statuten en het Huishoudelijk Reglement vastgesteld en konden 125 aanwezigen ingeschreven worden als lid van de nieuwe vereniging. Bij acclamatie kozen de aanwezigen het voorlopig bestuur tot bestuur en de burgemeester werd en passant benoemd tot het eerste Erelid. Na de belofte, dat de contributie zeer laag gehouden zou worden, sloot de voorzitter, ongetwijfeld zeer voldaan, de bijeenkomst.

Het eerste bestuur bestond uit de heren: G.A. van der Voorn (voorzitter), J. Snel Sr (secretaris) J. Scherpenhuijsen (penningmeester), C.C. Hageman, A. Ketelaar, H. v. d Brink, Th. Heemskerk, Sr, A. de Bree en K. Kostelijk. Elke kerkelijke gezindte was vertegenwoordigd door 3 heren.

Het planten van de herdenkingsboom

De eerste officiële daad van de Oranjevereniging was het kopen van een stukje grond op het Achterdorp ten zuiden van de NH kerk, het latere Juliana-Bernhardplein, om daar op de grote dag van het huwelijk een herdenkingsboom te planten. Na gedane aanbesteding kon een hek voor om de boom besteld worden bij de firma Den Bak en Scherpenhuijsen. De vereniging hoefde alleen maar de materiaalkosten te betalen. Het schilderwerk

⁵ SAGV GANdB. Ingekomen Stukken 1911, inv.nr. 206

mocht A. Hennipman voor zijn rekening nemen. Het pleintje zou na afloop overgedragen worden aan de Gemeente.⁶

Op 7 januari 1937 was alles gereed voor de plechtigheid. Om 9.45 uur luidden de klokken de feestdag in. Vanaf het plein voor de R.K. kerk vertrokken de schoolkinderen, vooraf gegaan door Crescendo, in een feestelijke optocht naar het gemeentehuis. Na het officiële gedeelte daar trok de optocht door het dorp en werden de kinderen getrakteerd. Om 2 uur vormden de schoolkinderen weer een stoet en werd de JB-boom op een versierde wagen meegevoerd naar het pleintje. Nadat enige kinderen de wortels met aarde bedekt hadden, werden nog wat liederen gezongen.

's Avonds om 7 uur vertrok er nog een grote fakkeloptocht via Overmeer naar de verlichte Juliana-Bernhardboom met deelname van veel verenigingen. De feestelijkheden werden afgesloten met het gezamenlijk zingen van het Wilhelmus. Veel Bergers zullen die dag geluisterd hebben naar het radioverslag van het huwelijk.

Voor het eerst was er sprake van een 'nationaal programma'. De vier radioverenigingen moesten gezamenlijk deze klus klaren⁷.

Viering van het 40-jarig regeringsjubileum van Koningin Wilhelmina in 1938. Het bestuur van de OV loopt voorop. V.l.n.r. Chr. Hageman, A. Ketelaar, H. van Paaschen en G.A. van der Voorn. Politieagent H. van der Veen begeleidt de stoet. De Bijzondere Vrijwillige Landstorm, afdeling Nederhorst den Berg, marcheert onder de erepoort door.

⁶ Notitie J. Snel Sr, oud-secretaris van de OV, 1970

⁷ Verdere gegevens. Gooi-en Eemlander / Gooische Post, sept. 1936 t/m april 1937

De Oranjevereniging doende

In de maand april trokken de bestuursleden van de OV door het dorp om de contributie te innen en nieuwe leden te winnen. Ook werd de bevolking opgeroepen de vlaggen uit te hangen op 30 april, de verjaardag van prinses Juliana.

Twee maanden later, op 29 juni om 9.30 uur, verzond de gemeenteraad een telegram aan de jarige prins Bernhard: "*De Raad der Gemeente Nederhorst den Berg in vergadering bijeen biedt Uwe Koninklijke Hoogheid zijn oprechte gelukwensen aan.*" Daarna dronken de vroede vaderen een glas wijn op de gezondheid van de jarige.⁸

Het jaar 1938 was een druk jaar voor de OV. Het 40-jarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina moest uitgebreid gevierd worden. De organisatie van de optochten, volksspelen en versieringen eiste veel inspanning. Met name de erepoorten op meerdere plaatsen in het dorp trokken de aandacht.

Gedurende de oorlog kreeg de Duitse oorlogsindustrie steeds meer behoefte aan metalen. Niet alleen de klokken moesten ingeleverd worden, ook hekken, zoals dat om de JB-boom, moesten het ontgelden. De heer Jac. Scherpenhuijsen Sr. toog op een avond met twee helpers naar het Achterdorp, demonteerde het hek en bracht het in veiligheid. Na de bevrijding zorgde de familie Scherpenhuijsen, dat het hek weer in volle glorie rond de boom kwam te staan. De las is nog steeds te zien. Groot feest kon gevierd worden op 31 augustus 1945, de eerste verjaardag van Wilhelmina na de oorlog.⁹

In 1948 kreeg het hek een opknapbeurt, zodat het geheel er netjes bij zou staan voor de inhuldiging van Koningin Juliana op 8 september. Schilder Wieman mocht als laagste inschrijver voor f 40,-- het hek schilderen.¹⁰

Een monumentale herdenkingsboom

Alle straten, wegen, lanen, paden en pleinen van Nederhorst den Berg kregen in 1948 officieel een naam. Voor het pleintje van de herdenkingsboom kwam uiteraard maar een naam in aanmerking: het Juliana-Bernhardplein.

⁸ SAGV GANdB. Notulen Gemeenteraad 29 juni 1937

⁹ Zie: Jan Baar –'Lang leve de Koningin!'. In: Werinon 57 (2005)

¹⁰ SAGV GANdB. Notulen B en W 20 mei 1948

Het Juliana-Bernhardplein anno 1950.

Anno 2008 staat de JB-boom te pronken midden op het pleintje. Vele paardenkastanjes zijn in de loop der jaren aangetast door een besmettelijke ziekte, waarvan de oorzaak nog niet helemaal bekend is. Op de besmette bomen komen plekken, waar een oranje vocht uitkomt. De oorzaak van de kastanjabloederziekte is nog niet bekend, maar onderzoek geeft wel enige hoop, dat de aantastingen voorkomen kunnen worden en aangetaste bomen de ziekte kunnen overwinnen. Hopelijk blijft de prachtige boom op het sfeervolle pleintje gespaard voor deze bomenellende. Het geheel is het waard om binnen niet al te lange tijd opgenomen te worden in een beschermd dorpsgezicht.

Op Koninginnedag 2008 is een tweede herdenkingsboom in Nederhorst den Berg geplant ter herdenking van de geboorte van prinses Ariane, de derde dochter van kroonprins Willem-Alexander en Maxima, op initiatief van de gemeente Wijdereen.

Met de nodige assistentie zorg-den burgemeester Bijl, Martin Wewer, voorzitter van de Oranjevereniging en Erik Frima, voorzitter van de Vrienden van 't Plein er voor, dat de 'Arianeboom' stevig in de grond van het plantsoen tegenover de RK kerk kwam te staan, waar de rode beuk hopelijk goed zal wortelen. Het zou mooi zijn als over 70 jaar nog steeds twee herdenkingsbomen bijdragen aan het groene aanzien van het centrum van Nederhorst den Berg.

Het planten van de 'Arianeboom', 30 april 2008.

KAART VAN DE WATERLINIE IN 1672

Otto Haan

In 1675 vervaardigde cartograaf Romeyn de Hooghe een prachtige handgekleurde kopergravure van het grondgebied van de provincie Utrecht, waarvan wij hier een detail afbeelden. Deze kaart werd uitgegeven door de Amsterdamse uitgever Nicolaes Visscher en geeft de politieke situatie weer die in het rampjaar 1672 was ontstaan, toen de Franse legers de Republiek

binnenvielen en de Staatse legers hun ultieme wapen moesten inzetten: de Waterlinie.

Wat de moderne beschouwer van de kaart meteen opvalt, is dat het noorden zich niet bovenin bevindt maar rechts- en het oosten linksonder, waardoor je je letterlijk moet heroriënteren.

Op de kaart is de kleur groen gebruikt om de geïnundeerde gebieden te markeren; op het hier afgebeelde detail loopt die grens van het onder water gezette gebied boven Muiderberg, onderlangs het Naardermeer en bovenlangs 's-Graveland.

Linksboven en rechtsonderin is de kaart versierd met zogenaamde 'cartouches'. Dit zijn uitbundige sierelementen waarin alle relevante praktische informatie over de kaart is verwerkt, zoals de schaal aanduiding en de bijbehorende afstanden (toen nog niet in kilometers, maar in 'hora itineris' ofwel 'een ure gaans' gerekend). In de kaart zelf zijn – naast groen voor het water – verschillende andere kleuren gebruikt om informatie verschaffen. Zo zijn de steden en versterkingen die in handen waren van de

Republiek in oker ('goud') weergegeven en de steden die door de Fransen waren veroverd in blauw.¹¹

Het idee om het land door middel van het water te verdedigen was niet nieuw: al bij de oprichting van de Republiek hadden de watergeuzen de sluizen opengezet en de dijken doorgestoken. Later waren het Maurits en Frederik Hendrik die plannen voor verdedigingswaterwerken ontwikkelden en in 1671/72, kort voor de Franse troepen binnenvielen, gaf stadhouder Willem III opdracht deze plannen te gebruiken om de Hollandse Waterlinie aan te leggen langs de lijn Schoonhoven-Oudewater- Woerden-Nieuwersluis.

In alle haast werden verdedigingswerken aangelegd en het jaar daarop werden de fortificaties belangrijk uitgebreid, zoals de vestingwerken rond Muiden en Weesp, fort Uitermeer (vernieuwd), fort Hinderdam en fort Nieuwersluis. Vanaf Nieuwersluis sloot de linie aan op het al bestaande Hollandse deel van de Utrechtse waterlinie langs de Vecht tot aan Muiden. Begin 1672 was de Waterlinie – net op tijd – gereed: op 7 april vielen de Fransen vanuit het zuiden en de bisschoppen van Keulen en Munster vanuit het oosten het land binnen.

De Vechtstreek heeft van deze inundatie veel te lijden gehad, het deel dat tijdens de oorlog onder water stond (tussen juni 1672 en september 1673) strekte zich onder meer uit tot in de polders ten oosten van de Vecht tussen Muiden en Vreeland, ongeveer tot aan de lijn Naarden-Kortenhoef. Het grootste deel van het grondgebied van de gemeente Nederhorst den Berg maakte deel uit van de Linie. Slechts het Eiland (tussen de Stille Vecht en de Nieuwe Vecht) behoorde er niet toe, maar door de sterke regenval in die periode en de slechte staat van de zeedijk tussen Muiden en Naarden breidde de watervlakte zich soms uit tot een grotere oppervlakte. De inundatiewegen naar 's-Graveland en de Hinderdam spoelden door het snel opringende water grotendeels weg.

¹¹ Op de expositie van de Historische Kring in het monumentenweekend (13 en 14 september in het NERA-gebouw) zal een kleurenreproductie van de kaart in zijn geheel te zien zijn.

In 1673 werd de schans op de Hinderdam vervangen door een gebastioneerd fort dat gesitueerd werd op een eilandje in de Vecht. Toen in 1674 de Hinderdam – nadat hij het jaar daarvoor door de Fransen was verwoest – werd vervangen door de zeesluizen te Muiden, veranderde de functie van het fort: het werd een steunpunt in de Waterlinie.

De Fransen werden tegengehouden in de Slag van Waverveen. Dat is de enige keer dat de Linie gefunctioneerd heeft. Amsterdam werd gered, maar dat ging wel ten koste van de Vechtstreek, waar kastelen en buitenhuizen (waaronder Huis ten Bosch) werden opgeblazen of in brand gestoken, en de dorpen Overmeer, Nigtevecht en Vreeland werden geplunderd en in vlammen opgingen.

HET GOOGPAD: 30 JAAR

Els N.G. van Damme

Ergens aan het begin van het Googpad bij de Hinderdam herinnert de in het beton gekraste datum “21-8-1978” ons aan het bijna-einde van de intensieve zandwinningswerkzaamheden van de Amsterdamsche Ballast Maatschappij in de Spiegelpolder. Het werkelijke einde viel op 31 december 1979.

Het was begonnen in 1936 en bracht aanzienlijke veranderingen in het landschap aan. Het oude verveningslandschap, een prachtig natuurgebied met petgaten en legakkers werd een uitgestrekte plaatselijk 50 m diepe plas. Gelukkig is het water, ondanks sombere voorspellingen, schoon gebleven. De grote waterplas maakte het nood-zakelijk een zwaardere bemaling aan te brengen. In 1979 kwam een nieuw gemaal bij de sluis aan de Hinderdam tot stand.

Nederhorst den Berg verloor haar eeuwenoude Ankeveensepad. De oeverbeschoeiing van de plas werd slordig afgewerkt, maar is nu deels door de vegetatie gecamoufleerd. Gelukkig heeft de Ballast Maatschappij ons het Googpad nagelaten, waardoor een groot stuk natuur toegankelijk is gebleven en het Bergsepad weer bereikbaar werd. Het eerste deel van het nieuwe pad rond de plas, van Overmeer naar de Goog werd rond 1970 aangelegd, het stuk naar de Hinderdam in 1978.

De hele geschiedenis van de zandwinning is beschreven in het themanummer van Werinon: "40 jaar zandwinning" (Werinon 3, 1991) en in "de Googelaars" van Evert Boeve. Beide geschriften blijven boeiende leesstof.

EEN ONBEKENDE PASTOOR VAN HET EILAND: MARTINUS BREIJ

Gerard Baar

In het jaar 1854, waarin Thorbecke al opperde dat het Merwedekanaal er moest komen, zag op 18 april op boerderij "Dorpzicht", gelegen aan de Stille Vecht op het Grote Eiland, een jongen het levenslicht. Hij zou zijn leven anders inrichten dan de gemiddelde dorpsjongen uit die dagen. Zijn naam luidde Martinus Maria Breij, het achtste kind van veehouder Johannes Breij en Maria Borst. Mede door de ondertekening van een timmerman en een hoepelbuiger kwam zijn geboorteakte ambtelijk rond. Zo gauw hij een beetje uit de weg kon, zal hij net als alle andere boerenkinderen op de boerderij meegehobbeld hebben. Er viel zat te beleven in en om het erf. Bij hem helemaal want van de drieëntwintig

bunder die zijn vader bezat, lagen er acht aan de overkant van de Vecht, richting Abcoude. Dit betekende dat er veel overgevaren moest worden met de pont bij Nagel. De hele zomer door. Neem alleen al het melken, twee keer per dag is niet niks. Daarom tekende Jan Breij in 1883 bezwaar aan tegen het graven van bovengenoemd kanaal. Twee waterwegen per keer oversteken vond hij wat teveel van het goede. Hij was de enige Bergse boer die daarmee te maken zou krijgen. In 1884 legde hij zijn hoofd neer nadat hij twee dagen daarvoor de boedelscheiding van zijn bezit, waaronder twee boerderijen, had doorgevoerd. Het eventuele probleem van acht bunder land achter het te graven Merwedekanaal legde hij bij zijn zoon Gijsbertus neer door aan hem de boerderij 'Dorpzicht' te verkopen. Zoon Gerardus (Gerrit) kocht van zijn vader de andere boerderij 'Kent u Zelfen' (nu Ons Genoegen') aan de Reeweg met tien bunder weiland.

Hun broer Martinus zat toen al hoog en breed als pastoor in Engeland. Na een wat late roeping had hij na al dat oversteken maar eens de grote

oversteek gewaagd. Helemaal te achterhalen is zijn voorgeschiedenis niet. Uit de papieren die zich in het Parochiearchief bevinden bleek dat hij, na op achttienjarige leeftijd op Seminarie Hageveld (toen nog in Voorhout) begonnen te zijn, in België verder voor priester is gaan leren. Misschien kostte de opleiding bij onze zuiderburen minder? Bij hem thuis kan de spoeling te dun geworden zijn met zo'n elf broers en zussen. Of had hij geen rust?

Op 5 mei 1880 schrijft de bisschop van Haarlem aan pastoor Vismans dat Martinus Breij vanuit België als diaken naar het diocees Leeds in Engeland vertrokken is. Hij zit daar op het St. Joseph Seminary.

De bisschop verzoekt de pastoor van Nederhorst den Berg dit in zijn kerkkanalen te vermelden.

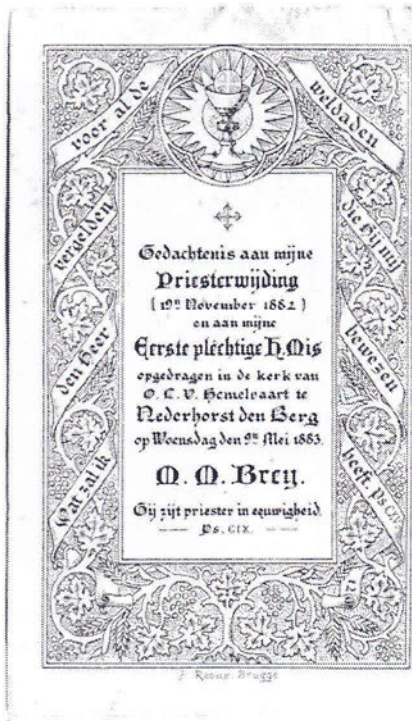

Martinus nam de weg van Willibrord in tegenovergestelde richting. Na zijn wijding in 1882 benoemde de bisschop van Leeds hem tot pastoor van de St. Josephparochie te Pontefract. In Nederhorst den Berg droeg hij in mei 1883 onder groot feestgedruis zijn Eerste Plechtige Heilige Mis op in de oude kerk aan de Voorstraat.

Martinus kan beschouwd worden als een soort missionaris. In Engeland waren de katholieken dun gezaaid. Bovendien leidden ze al bijna 200 jaar

een schuilkerkachtig bestaan. De kerk waar Martinus zijn erediensden hield zag er anno 2000 aan de buitenkant nog altijd uit als een schuur. Dat vertelde Wim van Wijk, boer in ruste van de boerderij 'Kent u Zelfen' aan de Reeweg. Hoe hij dat kan weten? Hij is er geweest met zijn vrouw, en de pastoor van Noordwijkerhout. Deze laatste kwam daar toevallig terecht en raakte in gesprek met zijn Engelse ambtsgenoot, die van de gelegenheid gebruik maakte hem huiswerk mee te geven om meer te weten te komen over de achtergrond van oud-pastoor Breij afkomstig uit Nederhorst den Berg. Pastor Wencker speelde de vragen door naar Jan Baar, die uit allerlei archieven het een en ander boven water bracht.

Zodoende weet Van Wijk nu meer over de Heerroom van zijn moeder. Zijn moeder heette Pietje Breij. Ze stierf bij zijn geboorte. Voor hém lag er een toekomst zonder verleden te wachten. Temeer daar hij ook jong zijn vader verloor. Maar ineens ging zijn verleden spreken. Want tegelijkertijd dook van een nooit meer vermoede kant een ver familielid op die hem, als laatste van de tak van zijn moeder, terugbracht in een groot familieverband: haar naam is Mieke Breij.

In 1884 doopte Martinus -toen hij hier was om over de erfenis van zijn vader te praten- een nichtje van hem. De moeder van die baby, die ook de moeder van Pietje was (Pietje zou later de moeder van Wim worden) kon niet bij de doop aanwezig zijn en had een bepaalde naam voor haar dochtertje meegegeven. Bij terugkomst uit de kerk deelde de familiepastoor de verbaasde moeder mee dat hij het meisje Martina had gedoopt. Hij had er maar gelijk een zustersetje van gemaakt. Laat ze nou in 1908 haar professie doen bij de Voorzienigheid aan de Lauriergracht! Haar kloosternaam werd Rembertha.

Op een foto, uit halverwege de jaren dertig, danst ze daar met prinses Juliana in een kring hand in hand met op zijn zondags geklede weeskinderen.

Gelukkig voor Wim van Wijk gingen de meeste mensen naar het klooster van St. Adriaan, waar twee paar klompen voor de bedstee staan.

Het levensverhaal van zijn opa Gerrit Breij is triest. Zijn derde echtgenote schonk hem na drie dochters een opvolger. Opa Gerrit heeft dat nooit geweten. Een maand voordat zijn zoon Gerrit geboren zou worden viel hij, in maart 1889, van de hooizolder en was op slag dood. Een vrijgezelle broer van zijn vrouw, Koos uit Haastrecht, die op die ongeluksdag vastenavond zou komen vieren, is gelijk gebleven en heeft de boerderij

voortgezet. Hij heeft er zijn verdere leven doorgebracht. De beoogde opvolger, Gerrit junior, had drie zussen boven zich. Twee daarvan zaten al in het klooster toen hij in 1915 tijdens de mobilisatie een ziekte kreeg waaraan hij overleed. Er viel Gerrit een begrafenis met militaire eer ten deel. Zijn derde zus Pietje had, voordat haar broer overleed, al te kennen gegeven ook naar het klooster te willen. We moeten dit niet te negatief benaderen. In die jaren boden kloosters meisjes allerlei opleidingen met de mogelijkheid om binnen de orde in een leidende functie terecht te komen. Bij boerendochters speelde in de keuze voor het klooster misschien mee dat hun ouders liever zagen dat ze een 'bunder- bij- bunder' huwelijk sloten. Zo'n boer was niet altijd voorhanden of misschien waren ze al een beetje geëmancipeerd, zodat ze niet alles meer pikten? In ieder geval zag Wims' moeder in spe na de dood van haar broer af van haar plan zich uit het wereldse leven terug te trekken. Dat háár moeder niet meer een van de jongsten was zal meegespeeld hebben. Ze bleef thuis om haar oom Koos te helpen op de boerderij. Een paar jaar later maakte ze kennis met Jan van Wijk, een boerenzoon uit Portengen, achter Breukelen. Ze trouwden in 1917. Dat hij uit een grote familie kwam is op de bruiloftsfoto, die bij de hooiberg genomen is, duidelijk te zien.

Hoe verging het pastoor Martinus Brij ondertussen? Hij heeft de geboorte van mijn bron Willem in 1929 niet meer meegemaakt. Na meer dan veertig jaar pastoor in Engeland geweest te zijn overleed hij in 1926. Tot eind 1891 ging hij voor in Pontefract. Uit een kopie van het doopregister blijkt dat hij, waarschijnlijk vanwege de slechte bereikbaarheid van de kerk voor veel van zijn gelovigen, maar een keer in de week de pasgeborenen doopte. Misschien had hij wel meerdere parochies onder zijn geestelijke hoede? In 1892 lag hij een tijd ziek in Ginneken. Hij keerde terug naar Engeland, waar de bisschop hem na een paar jaar overplaatste naar Scarthingwell. Vanuit die plaats stuurde hij in 1907 nog een plechtige felicitatiebrief naar zijn oude vriend G. A. Bak, die op de boerderij Roosendaal op het Grote Eiland woonde. Dan vernemen we pas in 1922 iets van hem. Hij is met emeritaat gegaan en woont in Weert in het St. Jans' Gesticht waar hij ook zal sterven. Bij leven begint hij in 1923 al te regelen hoe hij alles hebben wil. Hij stelt per brief aan Pastoor van de Burg van OLV Maria ten Hemelopneming voor om f 1200,- te schenken aan de parochie tegen een rente van 5% bij leven.

Met het verzoek aan de parochie hem iedere drie maanden uit te betalen zolang hij leeft. Dat is volgens zijn zeggen niet lang

PRIESTERGRAF	
B. Schmiting	1887
A. van de Bosch	1888
L. van de Bosch	1881
W. van Roozelaar	1900
J. Netteveld	1902
Chr. Mastert	1906
B. Humink	1907
M. Berk	1907
B. Harpenink	1907
L. Tikkel	1908
F. Bosselaar	1922
C. Bron	1925
M. Breij	1926
J. Wilmink	1927

meer gezien zijn slechte gezondheid.

Voor de vervoerskosten van zijn stoffelijk overschot, om in zijn geboortegrond begraven te worden, trekt hij f 300,- uit. Hij schrijft dat zijn familie dit allemaal niet hoeft te weten en dringt aan op snelle acceptatie. Na zijn overlijden draagt de parochie de kosten van zijn begrafenis. Hij wenst geen eigen graf en een ijzeren of houten kruis op zijn laatste rustplaats vindt hij meer dan genoeg. Hij bedingt eveneens dat er ten eeuwige dage iedere maand een mis voor zijn zieleheil en dat van zijn familie gelezen zal worden.

De Vicaris gaf toestemming via de deken zodat Martinus f 1500,- kon storten. Martinus drong

aan op een solide belegging van zijn geld. Dat zal uit zijn boerenhart zijn voortgekomen. Niks onnodigs verspillen. Hij overleed zoals gezegd in 1926 te Weert. Zijn wil om terug naar Nederhorst den Berg gebracht te worden is niet uitgevoerd, omdat hij onenigheid kreeg met het kerkbestuur. Hij is in Amersfoort begraven. De Bergse katholieken hoorden wél zijn naam nog jarenlang vanaf de preekstoel noemen. Niet voor eeuwig. Eens houdt het op. Door dit artikel is hij even uit de vergetelheid gehaald.

Streekarchief Gooi en Vechtstreek

Het streekarchief is tot voorjaar 2009 aan het verbouwen.

Bevolkingsadministratie en burgerlijke stand etc. kunnen geraadpleegd blijven in Hilversum, Melkpad 26. Op vrijdag is de studiezaal gesloten.

Andere archieven tijdelijk: Hollands Archief te Haarlem.

Informatie: telefoon 035-6292646 en www.hilversum.nl/streekarchief

